

АСПІРАНТСЬКІ СТУДІЇ

УДК:78.03:172

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИКОТЕРАПІЇ

Наталія Левчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Анотація:

У статті порушено питання важливості гуманістичного виховання школярів та впливу музикотерапії на формування гуманних взаємин між учнями початкових класів. Наголошено на активному застосуванні музикотерапії в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. Показано, що з її допомогою можна позитивно впливати на організм дитини, покращуючи її самопочуття; поліпшуючи настрій, підвищуючи працездатність. Також у статті проаналізовано наукові джерела щодо використання музикотерапевтичної методики в освітньому закладі в процесі виховання учнів молодшого шкільного віку; доведено вплив класичної музики на підсвідомість дитини. Акцентовано на необхідності музичного виховання в молодшому шкільному віці.

Ключові слова:

музикотерапія; гуманні взаємини; гуманістичне виховання; музика; вплив музики на людину.

Resume:

Levchuk Nataliia. Humanistic education of general human values of junior school students by means of music therapy.

The article deals with the issue of the importance of humanistic education of schoolchildren and the impact of music therapy on the formation of humane relationships between elementary school students. Emphasis is placed on the active use of music therapy in the educational process of a comprehensive school. It is shown that with its help you can have a positive effect on the child's body, improving his well-being; raise mood, increase work capacity. The article also analyzes scientific sources regarding the use of music therapy methods in an educational institution in the process of educating elementary school students; the influence of classical music on the child's subconscious has been proven. Emphasis is placed on the need for musical education in primary school age.

Key words:

music therapy; humane relations; humanistic education; music; the influence of music on a person.

Постановка проблеми. Головним напрямом Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.) є гуманізація та гуманітаризація освіти, зокрема мистецької. Це означає, що виконання практичних, освітніх, виховних та розвивальних завдань можливе не лише за умови впливу на свідомість учня, а й шляхом проникнення в його емоційну сферу. Зміст гуманного виховання в сучасних загальноосвітніх установах зазнає істотних змін через соціальну ситуацію, що ускладнилася в країні, і гострою потребою у відродженні загальнолюдських цінностей. У сучасних умовах у суспільстві особливо загострилися соціальні, міжетнічні та міжособистісні відносини. Соціальні обставини погіршуються і тим, що традиційні загальнолюдські та етнічні цінності, зокрема й гуманістичні ідеали, відтісняються на другий план, а на перше місце виходить прагматична ідеологія, яка посилюється екстремізмом, етнічною нетерпимістю.

Гуманне виховання – цілеспрямований процес залучення дітей до моральних цінностей людства та конкретного суспільства. З часом дитина поступово опановує прийняті в людському суспільстві норми і правила поведінки, взаємовідносини, привласнює, тобто робить

своїми, такими, що належать їй, способи та форми взаємодії, висловлює ставлення до людей, природи, себе. Як відомо, молодший шкільний вік вирізняється підвищеною сприйнятливістю до соціальних впливів.

У цій соціально-політичній атмосфері особливої актуальності набуває формування гуманних взаємин у дитячому середовищі. З огляду на це, виникає необхідність відродження досвіду виховання в початковій школі та відновлення багатовікових етнічних традицій, що може бути здійснено лише на основі народних гуманістичних традицій. Проблема гуманістичного виховання більше не є винятково національно-етнічною: у ній домінують загальнолюдські цінності, зокрема такі, як свобода і любов, і навіть міжнародні – демократичність і власне гуманність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з музичної терапії активно проводять такі науковці, як Г. Лозанов (Болгарія), П. Гамель (Мюнхен), Т. Натансон та Е. Галінська (Польща), А. Понтвік (Швеція), Т. Едісон (Америка). Найбільш відомим музикотерапевтом-практиком України є Віктор Гаврилюк, на думку якого, «музикотерапія належить саме до методів цілісного впливу на

організм. Адже звук (його електромагнітні коливання) діють не на окремі органи, а на мозок» (Драганчук, 2016, с. 158).

Науково доведено, що звуки музики позитивно впливають як на фізичний, так і на психологічний стан учня. Саме в наукових роботах І. Тарханова, В. Бехтерева розкривається позитивний вплив музичних творів на центральну нервову систему, на кровообіг та дихання (Драганчук, 2010, с. 8).

Музика є одним із видів мистецтва і необхідна учням для вияву власних емоцій. Їй притаманна вся гама виражальних засобів, які реалізуються за допомогою звуків. Музика завжди була обов'язковим елементом навчання. Використання музикотерапії в навчально-виховному процесі учнів початкових класів допомагає стимулювати розвиток дитини, формує особистість, розвиває як спостережливість, так і пам'ять.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити вплив музики на формування гуманних взаємин учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання гуманізації освіти, творчого розвитку здібностей кожної дитини, поваги до її особистості, орієнтації на духовно-моральне виховання простежуються нині в багатьох педагогічних концепціях та програмах.

Діти молодшого шкільного віку – це не просто період дитинства та один із багатьох етапів розвитку людини, це надзвичайно значущий період людського життя. Дитина стає здатною довільно керувати власною поведінкою, підпорядковувати її свідомому контролю, долати імпульсивність.

Процес виховання дітей молодшого шкільного віку обумовлений віковими особливостями учнів, які виявляються як загальні тенденції їх розвитку. До цих особливостей належить насамперед соціальна ситуація психологічно-гуманного розвитку, зумовлена приходом дитини до школи. Школярі, що тільки-но розпочинають навчання в школі, є групою малознайомих між собою людей, які ще не засвоїли правила колективних взаємин. Діти цього віку орієнтовані в поведінці на найближче оточення, для них характерний невисокий рівень розвитку широких соціальних мотивів. Молодші школярі мають обмежений життєвий досвід початку навчання в школі, який поступово накопичується за допомогою оволодіння елементарними основами наук, участі в різноманітній практичній діяльності, зокрема в музичних гуртках. До того ж учням початкових класів притаманні: підвищена чутливість, яскраво виражена емоційність, нестійкість уваги, невміння керувати своєю поведінкою.

Проте саме в молодших школярів відбувається інтенсивне формування моральних якостей, моральний розвиток особистості. Це найбільш сприятливий період для виховання гуманності, чуйності та дбайливості. За даними Л. Нестеренко (1978), дітям 6-10 років властиві риси, що визначають сприйнятливості вихованців до гуманних впливів із боку дорослої особистості:

- уміння швидко входити в контакт із однолітками;

- позитивні емоційно-моральні переживання, спричинені читанням, вияв готовності здійснювати гуманні вчинки;

- сприйнятливості до засвоєння гуманних уявлень, схильність робити правильні вчинки за прикладом старших;

- наслідування авторитетних людей, прагнення заслужити похвалу, схвалення референтних дорослих;

- прагнення дотримуватися гуманних норм, приймаючи на віру те, що визначає старший (учитель) (Нестеренко, 1978, с. 36).

З огляду на це, відбувається процес формування гуманних взаємовідносин учнів молодшого шкільного віку. Аналіз матеріалів навчання молодших школярів дає змогу виділити такі загальні тенденції цього процесу:

- формування гуманістичних почуттів;

- розвиток потреб, спрямованих на спонукання до суспільно корисної діяльності та відповідних мотивів;

- формування гуманістичних уявлень та початкових понять;

- набуття досвіду гуманних відносин із оточенням.

У період молодшого шкільного віку відбувається формування моральних звичок, поведінки й моральних почуттів особистості, інтенсивне засвоєння дитиною етичних правил і принципів. Моральні почуття виступають одним із суттєвих внутрішніх механізмів, що лежать в основі морального вибору та саморегуляції поведінки, визначають рівень зрілості людини, її моральну культуру. Саме в цей період закладаються основні риси особистості, формується характер, ставлення до себе та оточення (Лихачов, 1992). Аналіз результатів досліджень Н. Гусякової, Н. Мушенок та інших учених дає змогу виявити особливості формування гуманістичних уявлень та понять молодших школярів. Він свідчить про те, що першокласник не розуміє поняття гуманності, не розрізняє такі людські якості, як «чуйний», «дбайливий», «добррозичливий», але оскільки дитячий мозок та психіка перебувають у стані пластичності, вплив на них за допомогою музики може принести велику користь.

Застосування музики в педагогічній практиці має багатовікову історію. Про значний вплив музики на організм людини знали ще в давнину і використовували її в різних цілях. У колисках людської цивілізації – Китаї та Індії, Єгипті та стародавній Греції лікарі та жерці, філософи та музиканти зцілювали людей за допомогою музики. В основі музикотерапії – підбір необхідних мелодій і звуків, за допомогою яких можна позитивно впливати на людський організм. Це сприяє загальному оздоровленню, покращенню самопочуття, поліпшенню настрою, підвищенню працездатності. Такий метод дає змогу застосовувати музику як засіб, що забезпечує гармонізацію стану дитини: зняття напруги, втоми, підвищення емоційного тону, корекція відхилень в особистісному розвитку дитини та її психоемоційного стану. За допомогою музики можна за лічені хвилини зняти розумову втому, підбадьоритися, розслабитися, покращити настрій, сконцентрувати увагу (Ракітянська, Пономаренко, & Журавель, 2009). Музика задовольняє естетичні потреби людини. Наприклад, релігійна музика дарує почуття спокою і не лише допомагає впоратися з болем, а й піднімає нас над рівнем повсякденності у вищі сфери. Потреба отримання позитивних емоцій пов'язана з пошуком тієї музики, що може найповніше відповідати запитам потенційного слухача. Така музика найближча людині та надає їй комплекс позитивних емоцій, має привабливу силу, що сприяє стійкій повторюваності її слухання (Бойченко, 2015).

Класична музика формує в учнів поглиблене та цілісне уявлення про навколишню дійсність і гармонійно розвиває їхню емоційну сферу. За музикотерапії відбувається одночасний вплив акустичних хвиль, організованих у музичну структуру, на психоемоційну, духовну сфери людини і безпосередньо на поверхню тіла та внутрішні органи (Драганчук, 2016). На нашу думку, музикотерапія найбільш прийнятна в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи й покликана виконувати завдання нормалізації емоційного стану, забезпечувати вихід учня з негативних переживань, наповнювати його позитивними емоціями; вона є засобом корекції порушень в емоційній сфері, поведінці, за наявності проблем у спілкуванні. Цей вид терапії будується на підборі необхідних мелодій і звуків, за допомогою яких можна позитивно впливати на людський організм. Універсальність музики, легкість доступу до неї, її абстрактність, і насамперед багатогранний і різнобічний позитивний вплив на людину зумовлюють її часте використання в реабілітаційній та лікувальній діяльності.

Особливість музики полягає в тому, що вона впливає на людину невербально і підсвідомо. Залежно від психофізичних можливостей, обмежень, потреб розвитку дітей музичне мистецтво може бути одним із найефективніших засобів стимулювання, корекції та вдосконалення їхнього розвитку.

Музикотерапія є однією з найдавніших форм впливу на психіку людини, її здавна використовували в лікувальних і освітніх цілях. У широкому розумінні музику можна розуміти по-різному. Це може бути форма спілкування, відображення психічних станів, різноманітних ситуацій, тобто це мова соціального спілкування (*Музична Терапія в Розвитку Дитини*, 2021).

Особлива увага приділяється впливу класичної музики на підсвідомість дитини. На думку американського вченого Роберта Шофлера, слухання увертюри Моцарта, а також «Лісового царя» Шуберта та оду «На радість» Бетховена з його 9-ї симфонії чинить лікувальний вплив. Шофлер твердить, що ці твори сприяють прискоренню одужання. Вчені з Самарканду (одне з найдавніших міст світу, засноване, за археологічними даними, у середині VIII століття до н. е.) дійшли висновку, що звуки флейти-пікколо та кларнета покращують кровообіг, а повільна та тиха мелодія струнних інструментів знижує кров'яний тиск. Уважається, що прослуховування творів Шопена та Бетховена допомагає розібратися у своїх почуттях, краще пізнати себе. Твори Брамса, повільні твори Баха та прелюдії Ліста допомагають подолати сором'язливість та невпевненість у собі, музика Шостаковича – тримати під контролем негативні емоції (злість, дратівливість). Творіння Моцарта та Бізе, танцювальні твори Штрауса, Кальмана та Легара формують у людини оптимістичне світовідчуття, а слухання концертів для фортепіано з оркестром Шопена робить ставлення до навколишнього світу більш позитивним і радісним.

У молодшому шкільному віці седативний чи активізувальний ефект музики досягається в музичному оформленні ігор. Для музичної релаксації дітей із різним темпераментом, відповідно, і музика добирається різна. Мелодії зі спокійним ритмом («анданте», «адажіо») мають слухати неспокійні діти. На думку медиків, таким дітям підійде німецька чи віденська музика з творів Шуберта, Моцарта, Гайдна, а також різдвяні церковні піснеспіви. А пасивним дітям з поганим апетитом, які мають проблеми з диханням, необхідно слухати музику в темпі «алегро», «алегро модерато», твори Вівальді, маршеві композиції. Неодноразово наголошувалося, що значно сильніше впливають

на дитину мелодії зі словами. Причому мова стає другорядною.

Нині в шкільному середовищі все частіше спостерігається збільшення кількості дітей з порушеннями розвитку особистості. Багато хто з них демонструє гіперактивність, поганий контроль за поведінкою, труднощі в розрізненні того, що добре і правильно, від того, що неправильно й небажано. Сьогодні ми бачимо все більше і більше дітей, які демонструють складну, деструктивну поведінку. Учені твердять: якщо дитина неспокійна та імпульсивна, їй важко зосередитися на виконанні певних завдань, то у неї наявна більш серйозна проблема, ніж просто «погана поведінка». Це явище називається психомоторною гіперактивністю. Гіперактивним дітям корисно часто і довго слухати спокійну, тиху музику. Зазвичай допомагає класика – Бетховен («Місячна соната», «До Елізи»). Розслаблювальну, заспокійливу дію мають звуки флейти, гра на скрипці та фортепіано. Заспокійливий ефект носять звуки природи (шум моря, лісу), вальси (вальсовий ритм – три чверті). Класичні твори: Вівальді сюїта «Пори року», Брамс «Коліскова», Шуберт «Аве Марія», Шопен «Ноктюрни», Дебюссі «Місячне сяйво» (Ткаченко, 2012).

Музика є засобом самовираження, формування відповідної поведінки, полегшення розрядки негативних почуттів, поживлення фантазії, синхронізації та впорядкованості психофізичних функцій. Музичні відчуття дитина може інтерпретувати за допомогою слів, жестів, малюнків і танців. Посилити ефект музикотерапії можна за допомогою ароматерапії, дихальних і рухових вправ, живопису, поезії, танцю, кольоротерапії. Добираючи музику, необхідно враховувати різноманітні душевні потреби учня: потребу заспокоїти або підбадьорити й мобілізувати до дії, чи відчуті більш глибоке потрясіння, спрямоване на вивільнення прихованих думок і почуттів. Тому

музикотерапія може бути соціально-реабілітаційним і профілактичним засобом впливу на учня (Сливка, 2015).

У молодшому шкільному віці важливу роль відіграє музичне виховання, яке можна розуміти в широкому чи вузькому сенсі. У широкому значенні музичне виховання – це формування духовних потреб людини, її моральних уявлень, інтелекту, розвитку ідейно-емоційного сприйняття та естетичної оцінки життєвих явищ. У цьому розумінні – це виховання людини. У вузькому сенсі музичне виховання – це здатність до сприйняття музики. Воно здійснюється в різних формах музичної діяльності, які ставлять за мету розвиток музичних здібностей людини, виховання емоційної чуйності до музики, розуміння і глибоке переживання її змісту (Рудницька, 1999).

На уроках музичного мистецтва рекомендуємо слухати музику 5-15 хвилин, одночасно використовуючи арт-терапію або певні види ритмічних рухів, ігор, вправ. Спілкування з музикою навчить дітей слухати її, розуміти та прислухатися до неї. Саме тому важливим чинником розуміння музичної мови та користування нею для самовираження є «музичний досвід».

Висновки. Отже, музика, безсумнівно, є відносно безпечним терапевтичним засобом. Як зазначають дослідники в галузі музичного виховання дітей, музику нині використовують на заняттях з музичної терапії не тільки як виховний засіб, а і як метод всебічної та багатоаспектної стимуляції розвитку. Вона розвиває комунікативні здібності та навички міжособистісного спілкування; її вважають міжнародною мовою, здатною об'єднати людей різних національностей, культур, віку, професій тощо. Музика допомагає розслабитися, активізувати міжособистісну комунікацію та подолати різноманітні комунікаційні бар'єри.

Список використаних джерел

- Бойченко, С. (2015). Зменшення фізичного та емоційного напруження у дітей засобами музикотерапії. *Музичний керівник*, 5, 9–13.
- Драганчук, В. М. (2010). *Музична терапія: теорія та історія*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки. 225 с.
- Драганчук В. М. (2016). *Музична психологія і терапія*. Луцьк: Східноєвропейський національний ун-т ім. Лесі Українки. 230 с.
- Лихачёв, Б. Т. (1992). Педагогический курс лекций. Москва: Прометей. 528 с.
- Музична терапія в розвитку дитини* (2021). URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/130/>
- Нестеренко, Л. П. (1978). *Воспитание гуманистических отношений у младших школьников в условиях школы-интерната*. (Дис. канд. пед. наук). Москва. 212 с.

References

- Boychenko S. – magazine "Music Director", No. 5, 2015. "Reducing physical and emotional stress in children by means of music therapy" P. 9-13. [in Ukrainian]
- Draganchuk V. M. (2010). Music therapy: theory and history. Lutsk: VZV "Vezh" of the Volyn National University named after Lesya Ukrainka. 225 p. [in Ukrainian]
- Draganchuk V. M. (2016). Music psychology and therapy. Lutsk: East European National University named after LesyaUkrainka. 230 p. [in Ukrainian]
- Music therapy in child development (2021). URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/130/> [in Ukrainian]
- Nesterenko L. P. Education of humane relations in younger schoolchildren under the conditions of a boarding school: Diss. Ph.D. ped. of science M., 1978. 212 p. [in Russian]
- Rakityanska L.M. Music therapy as a pedagogical technology [Electronic resource] / L.M. Rakityanska, T.V. Ponomarenko, O.V. Zhuravel // Pedagogy of higher and

- Ракітянська, Л. М., Пономаренко, Т. В., & Журавель, О. В. (2009). Музикотерапія як педагогічна технологія. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 26, 294–299.
- Рудницька, О. П. (1999). *Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти*: навчальний посібник. Київ: ІЗМН. 248 с.
- Сливка, Л. В. (2015). Музикотерапія в освітньому процесі: історичне і теоретичне підґрунтя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 37, 164–166.
- Ткаченко, Т. (2012). Музикотерапія і її внесок в оздоровчу, виховну і моральну функцію молоді. *Молодь і ринок*, 4, 17–20.

Відомості про автора:

Левчук Наталія Олександрівна
krolowanataliia@gmail.com
Рівненський державний
гуманітарний університет
вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне
Рівненська область, 33000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2022-28-130-136

*Матеріал надійшов до редакції 10.06.2022 р.
Прийнято до друку 25.06.2022 р.*

- secondary schools. 2009. Issue 26. P. 294-299. [in Ukrainian]
- Rudnytska O.P. Music and personality culture: problems of modern pedagogical education: study guide. K, 1999. [in Ukrainian]
- Slyvka L. V. Music therapy in the educational process: historical and theoretical background / L. V. Slyvka // Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Socialwork. 2015. Issue 37. P. 164-166. [in Ukrainian]
- Tkachenko T. Music therapy and its contribution to health, educational and moral function of youth. Youth and market. 2012. No. 4. P. 17-20. [in Ukrainian]

Information about the author:

Levchuk Nataliia Oleksandrivna
krolowanataliia@gmail.com
Rivne State Humanitarian University
12 Stepana Bandera St., Rivne
Rivne region, 33000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2022-28-130-136

*Received at the editorial office 10.06.2022.
Accepted for publishing 25.06.2022.*